

(ע"ב) 'רשב"ג אומר: מלמדין אותן שלא יחזרו, כיצד? כותב לו... והריני נושה בו ח' מאות זוז. קנה ומחזיר את השאר אפילו לאחר כמה שנים'. מבואר בראשונים (ע' ריטב"א וש"א"ר – הובא בדבר אברהם ח"א לט,ג) שענין זקיפה במלוה הוא כאילו קיבל המעות לפרעון וחזר והלוון לו. ונראה בבאור הדבר, הלא באמת לא קיבלן ולא הלוה – אלא הענין הוא שפורע את חובו בעצם ההתחייבות החדשה. והתחייבות זו אינה טעונה קנין או שטר, לפי שעל ידה נפטר המתחייב מחובו הקודם, ועוד מרויח זמן הפרעון – סמכה דעתו (עפ"י בית ישי ה. ע"ש בהרחבה).

דף עח

'תיקו'. כתב הראב"ד שבספק אינו חוזר. (וכן נפסק ברמב"ם ובשו"ע (חו"מ ז, יד) ששניהם אינם יכולים לחזור. וע"ע בתשב"ץ ח"ב רעב – דף מ, 2; שו"ת רשב"ש תקמ), כיון שיש כאן קנין ודאי, שהחזיק בה או קנה בחליפין, וחזרתו של זה בספק – אין ספק מוציא מידי ודאי. ואולם אם לא עשו קנין אחר אלא כסף זה [שאו הספק הוא בעיקר הקנין] על הלוקח להביא ראיה, ואם לא הביא – קרקע בחזקת בעליה עומדת (הריטב"א. ועט"ז ונתייה"מ ובהגר"א קצ, יג. וצ"ע).

'שבאתה חבילה לידו'. פרשו הראשונים שסתם נותני חבילה, על דעת כן נתנוה אצלו, שתהא משועבדת וקנויה עבור תשלום הפסדו, או שפרשו כן להדיא שנותנים לשם משכון. (ע' תוס' רבנו פרץ והרא"ש; חדושי הריטב"א. וכן באר מהר"ם את דברי התוס', ששאלו 'פשיטא'. ויש להעיר מסתימת דברי הרמב"ם שכל ממון פועלים שאצלו יכול ליטלו. אך יתכן דוקא כשהתפסדו לו מדעת, וכאילו פירשו בשכירותם שאחריות הפסד על אותו ממון).

'השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה...' נקט לשון נקבה בחמור כלשון הכתוב, כגון כי עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה (שמואל-ב יט); גמלים מיניקות (בראשית לב. רבנו יהונתן). יש מי שהראה שהיו רגילים לרכוב ולהשתמש באתונות יותר מחמורים זכרים, ולכך השתמשו לרוב ברכיבת החמור ושכירותו בלשון נקבה.

'שמתה מחמת אויר... מחמת אובצנא... כגון שהכישה נחש'. מרש"י משמע שאם אפשר לתלות שמיתתה נגרמה מחמת שינוי האויר וכד' – חייב. ויש חולקים וסוברים שדוקא כשניכר שמחמת אויר מתה או מחמת אובצנא, ולא בספק [וכמשמעות הפשוטה של המלים 'שמתה מחמת אויר'] (רב האי גאון, ריטב"א, תור"פ. ומשמע בריטב"א ור"פ שגם אם אין ידוע שהאיר במקום האחר קשה יותר או שיש שם יותר נחשים, יכול לטעון אילו לא שינית מדברי לא היה האונס). והתוס' והרא"ש מפרשים בשידוע שיש חילוק באוירין ובנחשים בין ההר לבקעה. [ובדעת הרמב"ם יש אומרים שאפילו באופן זה פטור, שרבי יוחנן שנמנע מלפרש כן והעמיד הרישא כרבי מאיר, סובר שאינו חייב אלא בכגון הוחלקה בהר והוחמה בבקעה. עפ"י מגיד משנה שכירות ד, א].

(ע"ב) 'ממאי דלמא שאני התם דקניא בשינוי מעשה'. אף על פי ששינוי מעשה אינו קונה אלא בגזלן, יש מפרשים שהואיל ועשה בו מעשה שהגזלן קונה בו, מתכוין הוא לגזול ולכך שינהו כדי שיקנה אותו (עפ"י רמב"ן ור"ן).

ויש מפרשים שבשינוי גמור הראוי לקנות בו, אכן מחשיבו רבי מאיר כגזלן אעפ"י שאינו מתכוין לגזול (עפ"י ריטב"א).

אם טעה וצבע בצבע אחר, נראה שלהרמב"ן והר"ן לא קנהו שהרי לא נתכוין לגזול ולא לקנות בשינוי, אעפ"י שפשע ולא דק, ואילו להריטב"א יתכן שנעשה גזלן אף באופן זה.

מגבת פורים לפורים... ואין מדקדקין בדבר. בירושלמי (במגילה א, ד) יש: 'אין מדקדקין במעות פורים, אלא כל הפושט יד ליטול – נותנין לו' [וכן מנהג בכל ישראל, ואפילו ליתן לגוים, והואיל ואין מדקדקין בדבר ונותנין לו לכל, אם אין אנו נותנין לגויים יש בו משום איבה. רמב"ן], שאין יום זה מדין צדקה בלבד אלא מדין שמחה ומנות שהרי אף בעשירים כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו. ובין הפירוש שכתב רש"י (שהוא מפורש בתוספתא) ובין מה שאמרו בירושלמי – הכל אמת ויציב והריהו בכלל לשון אין מדקדקין בדבר (הריטב"א).

ופירוש דבריו שגדר מצות מתנות לאכילונים בפורים – ליתן לכל התאב, גם אם אינו עני אלא שפושט יד ליטול – ע' באילת השחר. וע' ערוך השלחן או"ח תרצד, ג. וע' בהפלאה כתובות ק': שכתב שעני גרוע מאביון, וכבר העירו עליו (ע' מגדים חדשים שבת סג.) מלהלן קיא: וברש"י דהאביון גרוע.

'דלמא התם נמי דאדעתא דפורים הוא דיהיב ליה...' פירוש, כיון שמצות היום היא, קפידה גדולה יש לנותנים שלא לשנותם, וכאילו התנו כן בפירוש. מה שאין כן במשנתנו שאין בשינוי כזה להחשיבו כגזלן (ריטב"א).

– משמע בגמרא שלדעת חכמים החולקים על רבי מאיר, מותר לעני לשנות מדעת הנותן (וכן פסק המאירי להדיא. וצ"ע בלשון רבנו יהונתן), ואינו דומה לשוכר דבר מחברו או לצבע, ששם ודאי אסור לו לכתחילה לשנות מדעת הבעלים שהרי אין החפץ שלו, אך כאן הוא של העני. ובאור השוואת שני הנידונים; כשם שלר"מ נעשה 'גזלן' בכל שינוי מדעת הבעלים, הרי שלשיטתו היא קפידא גמורה וכאילו התנה בפירוש שאינו נותן לו אם ישנה מדעתו, כמו כן בעני, לא ניתן לו על דעת כזאת, אבל לחכמים הסוברים שאינה קפידא גמורה שייעשה 'גזלן' בעטיה, בעני מותר לו לשנות אף לכתחילה (עפ"י אילת השחר, ע"ש).

ואם הנותן התנה בפירוש בנתינתו לעני, שנותן רק למטרה מסויימת ולא לדבר אחר – לכל הדעות הרי זה גזל גמור אם ישנהו המקבל. וגם משמע מכמה מקומות שאין צורך בזה בתנאי כפול. ונראה שהוא הדין כאשר נותנים צדקה לעני לצורך הרווחת חיי בני ביתו – אסור לו להלוותו לאחר או להחזיר חובות באותן מעות, שהרי יש הפרש גדול בגודל המצוה וחיובה אצל הנותן, בין פרנסת בני הבית שהיא מצוה גדולה, ובין החזרת חובות של העני, שאינו חיוב כל כך ויש לפעמים שאינה מצוה כלל. ולכן נראה שאף חכמים מודים בזה שיש כאן אומדנא בדעת הנותן שלא נתן אלא להרווחת חיי בני ביתו (שו"ת אגרות משה ח"א קנב).

דבריו אמורים באופן שאמרו לו שנותנים לצורך חיי משפחתו, לחיות ברוחה. ואפילו לא התנו נתינתם בפירוש בתנאי אלא שפירשו לצורך מה נותנים לו. ואולם נראה שאם לא פירשו כלום, מן הסתם דעת הנותן לפי החלטותיו ושיקול דעתו של המקבל, שאל"כ היה לו להתנות.

והנה מבואר בשו"ע (יו"ד רנג, יב) שהנצרך לבריות ושט אחר פרנסתו – אין בעלי חובות יכולים להפרע ממה שגבה בצדקה.

ומקור הדין הוא באור זרוע (צדקה יא) ובמרדכי. ומבואר באו"ז סברת הדין, שודאי דעת הנותן שיתפרנסו בו העני ובני ביתו ולא שיתפרנסו בו עשירים, והרי אינו מחויב לפרוע חובותיו של העני. וכ"ש כשגילה דעתו שלאשתו ובניו ג"כ הוא נותן. אמנם הגר"א שם חולק על דין זה וכתב שאין זו סברא, שכבר זכה בו העני ויכול לשנות לכל דבר שהרי הלכה כחכמים ולא כר"מ. ולכאורה נראה מסתימת דבריו שאפילו כשגילה דעתו שנותן לו לצורך הרווחת הבית, בעלי חובות נפרעים מאותם כספים. וצ"ע שבאגרות משה לא הזכיר מכל זה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה קמ) הכריע למעשה כדברי השו"ע וש"פ ודלא כהגר"א. (ע"ע: אג"מ חו"מ ח"א פח).

'ההוא דאמר להו אבזקת במילתא דמלכא'. שומר בגדי המלך היה (תורת חיים. וע"ש ובשיטמ"ק בפירוש 'טלי כסף וזהב').

'השוכר את החמור והבריקה או שנשתתתה, אומר לו הרי שלך לפניך' – ואפילו אם מתאחר (מעט). ערוה"ש חו"מ שי"ו, במלאכתו מחמת אותו פגם – פטור המשכיר.

ואם על ידי שהייתו נצרך לתוספת זמן בשכירות – כתב בנתיבות המשפט (שי סק"ג) שהשוכר חייב לשלם על הזמן הנוסף, כיון שנסתחפה שדהו שלו. ואולם בערוך השלחן (שם, יד) חלק על כך, שאין מסתבר לחייבו לשלם יותר, והכי לא די בכך שסובל הפסד זמן וטורח נוסף, עד שנחייבו גם ממון. (וכ"ה בפתחי חושן לגר"י בלוי שליט"א – שכירות, פרק ג הערה ה).

מה שכתב הערוה"ש (בסעיף ו) 'זמן מועט' – זהו לשיטתו, אבל להנתיבה"מ שהפסד הזמן על השוכר, אפשר שה"ה בהפסד זמן ניכר, כי נראה שהסברא לחלק בין זמן מועט למרובה היא משום שזמן מועט אינו נידון כהפסד ממון משא"כ זמן מרובה, אך להנתיבות הלא אף כשנצרך להאריך את השכירות בשל כך – פטור המשכיר. ואולם אפשר שאם אינה מספקת רוב מלאכתה שהיתה יכולה לעשות קודם, הרי זה דומה לשכרה לרכיבה, שאינה ראויה לדבר ששכר. וצ"ע בשיעור הדבר. ונראה לכאורה שלפי שיטת רש"י באנגריא, שיכול המשכיר לומר לשוכר ל שכור חמור אחר עד שיחזירוהו, מבואר א"כ שסברת 'מזלך גרם' קיימת אף כשכרוך כאן הפסד ממשי, ואכן כך כתב הריטב"א בישוב קושית התוס'. [וכן מבואר לשיטת הרמב"ם שנותן שכרו משלם, גם אם לא יחזירוהו]. וא"כ יש לומר שהוא הדין לענין הפסד זמן. וזו ראייה לשיטת הנתיבות. ואף להתוס' שחולקים יתכן שאין להוכיח איפכא, כי אפשר ששכירת חמור אחר גרעה מעיכוּב במלאכתו.

דף עט

'אמר רב: השוכר את החמור לרכוב עליה ומתה לו בחצי הדרך... דאתמר: השוכר את החמור ומתה לו בחצי הדרך...' משמע מדברי הרמב"ם שזה שאמרו בשוכר 'חמור זה' שאם יש בדמיו לשכור – מכלינן קרנא, זהו דוקא כאשר מת באמצע הדרך שהפסדו של השוכר מרובה, אבל מת בטרם הלך – אין מכלים את הקרן.

ולכן, במשנתנו שמדובר על חמור סתם (כפירוש שאר הראשונים דלא כפרש"י) כתוב 'מתה' סתם, ואילו במחלוקת רב ושמואל שהמדובר על 'חמור זה' – אמרו 'בחצי הדרך'.

[כמו כן אמר רב 'לרכוב', ואמנם דעת הרמב"ם שדוקא ברכיבה או בנשיאת כלי זכוכית שיש הפסד מרובה להשאירם, רק שם התיירו לכלות הקרן, ולא במשא גרידא. וכבר תמהו הראשונים על טעם הדבר] (עפ"י אור שמח שכירות ה, ב).

עוד על שיטת הרמב"ם בחילוק שבין רכיבה למשא – ע"ע בסמ"ע שי סק"ט.

יד מוכר על העליונה, רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר הילך קרקע כנגד מעותיך, ומגברו מן הזיבורית שבה (לרנב"י) או מזיבורית שבכל נכסיו (לראב"א).

א. ולפי שנתקיים המקח כנגד המעות, לכך יכול ליתן לו הקרקע, שלא כבעל חוב שאינו נפרע מן הקרקע כשיש למלוה מעות (תוס').

ב. הרמב"ם פסק כרנב"י, והרא"ש והטור נקטו דברי רב אחא. וכתבו כמה ראשונים שלא נחלקו

האמוראים לדינא [ודברי רב נחמן אמורים בקרקע זולה ודברי רב אחא בקרקע יקרה].

רשב"ג אומר: מלמדים אותם מלכתחילה לעשות שלא יחזרו. כיצד? כתב לו אני פלוני בן פלוני מכרתי שדה פלונית לפלוני באלף זוז ונתן לי מהם מאתים זוז והריני נושה בו שמונה מאות זוז – קנה ומחזיר לו השאר אפילו לאחר כמה שנים. אבל בלא כתיבה זו – לא קנה הכל. והעמידו דבריו כשהמוכר נכנס ויוצא על המעות, שגילה בדעתו שהזוזים אנסוהו למכור ועל כן אין דעתו למכור אלא בקבלת המעות, אבל בלא הכי סובר רשב"ג שקנה הכל והשאר עליו חוב.

א. דעת הגאונים, וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א וכן נקט הרא"ש, שכל שנתן מקצת דמים בסתם

או בתורת פרעון דמי המקח – קנו כנגד הדמים ואי אפשר לחזור מכך [מלבד בחפצים שאין אנשים

מוכרים חלק, כגון חמור (או קרקע שאינה ראויה ליחלק. מאירי), שאינו חפץ להיות שותף עמו, לא קנה כלום.

ויש מי שכתב שבחפצים כאלו קנה הכל (ובמטלטלין – לענין מי שפרע. עמאירי). והרמב"ן דחה זאת. ואף

בקרקע שרגילים לקנות חציה, במקום שכותבים שטר, כתב הרמב"ן שלא קנה כלום אם לא זקף המעות במלוה,

שהרי בשטר כתוב את הקרקע כולה. ויש חולקים. ע' שיטה]. ואף על פי כן, קנסו חכמים את החוזר בו

שהצד שכנגדו יכול לקיים המקח כנגד המעות כדינו או לבטלו לגמרי (ריטב"א).

ודעת רבנו חננאל שלא קנה כלום אלא אם כן אמר לו 'ערבוני יקנה'. [ובזה קונה כנגד המעות

אפילו בדבר שאין רגילים לקנותו. (ערמב"ן ור"ן), אבל אינו קונה יותר מכנגד המעות הגם דלא

עייל ונפיק אוזוי, ואפילו החזיק בקרקע או משך המטלטלין. ראב"ד].

ב. לדעת הראב"ד, אפילו אם הרויה לו זמן מסוים לתשלומין, יתכן בו 'עייל ונפיק אוזוי', שצריך

המעות באותו הזמן. ויש חולקים. וכתב הרא"ש שהכל לפי הענין כפי ראות הדיינים.

ג. כתב הריטב"א שזקיפה במלוה מועילה אפילו לא נתן לו כלום אלא זקף כל האלף במלוה, קונה

מדין כסף כאילו התקבל בפרעון גמור [ומה שאמרו בירושלמי שאין המלוה קונה קרקע, זהו

רק במלוה הקיימת אצלו מכבר].

ד. בשדות מפוזרות, יש אומרים שלא קנה את כולן בהחזקת האחת עד שיתן דמי כולן או דמי

מקצת כל שדה ושדה, אעפ"י דלא עייל ונפיק אוזוי (עפ"י בעה"מ ורשב"א ורא"ש). ויש אומרים

שבסתם קנה את כולן (ראב"ד).

דפים עז – עח

קפז. א. הקונה דבר מחברו ולא נתן מעות או נתן מקצתן – האם קנה אם לאו?

ב. המלוה מאה זוז לחברו ופרעו זוז זוז – האם פרעון הוא זה?

א. אמר רבא: המוכר דבר לחברו והוא מחזר אחר המעות הלוחך ושוב – לא קנה עד שיתן כל המעות.

א. כן הדין אעפ"י שכתב שטר או החזיק וכד' (רמב"ם מכירה ח, א; רא"ש).

ואפילו משך החפץ, אם לא פירש בשעת מכירה משיכה זו תהא קונה חפץ זה והמעות יהיו

הלוואה אצלי – לא קנה (תוס' רמב"ם (מכירה ח, ד) רמב"ן ועוד). ודעת הרז"ה שמשכיכת מטלטלין

קונה לאלתר אם לא התנה בפירוש (והראב"ד השיגו. וע"ע בריטב"א במה שהביא מהראב"ד). המאירי כתב שאם נתן מקצת מן הדמים בתורת גמר קנין ולא בתורת פרעון – קנה, והדמים חוב על הלוקח. וכן אם כתב שטר או החזיק ואמר אם רצוני אקנה בזה או בזה – קנה, והמעות הלוואה. (וע"ב"י קצ שכל שאר הפוסקים סוברים שחוקה אינה קונה ביוצא ונכנס). ובאומר 'לך חזק וקני', כתבו הראשונים שקונה מיד אפילו נכנס ויוצא, שהרי אמר לו שיקנה בחזקה לגמרי (ערמב"ן ורשב"א ור"ן קדושין כו כו; רא"ש ונמו"י כאן; חו"מ קצ, י קצב, טז).
 ב. הרשב"א צדד שהלוקח אינו יכול לחזור בו אלא מדעת המוכר, שהרי אם אמר המוכר רצוני בקנין, וביאתי ויציאתי אינה לדוחק מעות אלא שאיני מאמינך וכד' – הדין עמו. ואין נראה כן ברא"ש.

ואפילו נתן הכל מלבד זוו אחד, עדין לא קנה. כן מסר רב מרדכי לרב אשי מאבימי מהגרונאי בשם רבא. ומה שאמר רבא במקום אחר שקנה אף קודם נתינת המעות – במוכר שדהו מפני רעתה (דאנן סהדי שבלא אונס המעות היה מוכר לו, וזה שמחזור על המעות כי מהרה הוא לגבות שלא יחזור הלוקח (רש"י). הלכך אם יש רווח בקרקע – ללוקח הוא. ר"ף).

כשמוכר מפני רעתה, אפילו עייל ונפיק אוזוי בכל המעות – קנה (תוס'). והרמ"ך (בשיטמ"ק) צדד שיכול המוכר לטעון אין דעתי סומכת על המכירה כל שלא נתת לי כלום, הגם שמוכר מפני רעתה, הלכך חוזר.

היה בא למכור חלק מהקרקע במאה ולא מצא לוקחים ומכר קרקע גדולה במאתים ויוצא ובא על המעות – לא קנה עד שיתן. ונסתפקו באופן שאילו היה טורח היה מוצא לוקח במאה ולא טרח ומכר במאתים, האם זה מראה שרצה למכור הקרקע בכל אופן וכמוכר שדהו מפני רעתה הוא, אם לאו. תיקו.

א. הראב"ד כתב שמספק קנה, וכגון שהחזיק או עשה קנין חליפין – שהרי הקנין ברור והחזרה מסופקת, אבל אם אין קנין אחר מלבד כסף זה, כיון דעייל ונפיק אוזוי סתמו בחזקת שאינו קונה, שקרקע בחזקת בעליה עומדת (ריטב"א. והרמ"ך בשיטמ"ק הביא מרב האי שיכול אחד מהם לחזור. ולא חילק אם החזיק אם לאו).

ב. הרמב"ם (מכירה תה) גרס 'לקח שוה מאה במאתים' והמוכר יוצא ונכנס לתבוע שאר הדמים – הרי זה ספק אם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה אם לאו – לפיכך אף אחד מהם אינו יכול לחזור. ואם תפס המוכר ממקח שמכר כנגד המעות שבידו אין מוציאים ממנו. (וכ"ה בשו"ע קצ, יג יד. וע"ש בט"ז ונתייה"מ. ובבהגר"א משמע שלכך אין יכול לחזור בו, מפני שהוא ספקא דדינא).

ב. אמר רבא: מי שהלוה מאה זוו לחברו ופרעו הלה זוו זוו – פרעון הוא אלא שיש לזה תרעומת על הלווה, שאומר לו: הפסדתני אותם.

גם לכתחילה אין יכול למאן מלקבל מעט מעט (עפ"י העיטור, הרא"ש; חו"מ עד, ד. ואולם אם יש לו משכון אינו חייב להחזיר, אף לא מקצתו, עד שיפרענו לגמרי. ראשונים קדושין כ). ויש חולקים וסוברים שיכול, ורק בדיעבד כשקיבל אין יכול להחזירם לו להיותם באחריותו (עפ"י בדק הבית בדעת הר"ף, ב"ח וש"ך).

וכשכבר הגיע זמן הפירעון, לדברי הכל אין המלוה חייב לקבל בפרוטרוט (מרדכי שני; רמ"א שם).

דף עח

קפח. שוכר שעבר על דעת המשכיר וארע אונס בחפץ ששכר – מה דינו?

השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה, או להפך – אם מת החמור בגלל השינוי, כגון שהתחמם בבקעה או החליק בהר – חייב, גם אם לא האריך הדרך בכך (ואפילו קיצר. תוס').

אם מת שלא מחמת השינוי, כגון שהוחלק בבקעה או התחמם בהר שלא מחמת טורח העלייה (כגון שראינו שעלה בלא טורח ולא נתחמם, והלך הרבה ורק אח"כ הוחם. תוס') – פטור. כן שנינו במשנה.

מבואר בגמרא, לפי כמה אמוראים, שכל שאפשר לתלות שמת מחמת השינוי חייב. כך העמידו רישא דמתניתין שסתמה לחייב; כגון שמתה הבהמה מחמת אויר, שאומרים אויר ההר הרגה, אויר הבקעה הרגה (דבי רבי ינאי), או שמתה מחמת עייפות (רבי יוסי בר חנינא. ושמא ההולכה בהר או בבקעה גרם לה הדבר. ערש"י), או שהכשיה נחש (רבה. וי"ג רבא. ובתו"ח צדד לגרוס: רב).

א. מפרש"י משמע שאפילו מתה ואין ידוע ממה מתה, יכול המשכיר לומר מאויר ההר או הבקעה

מתה ואינה למודה בו [אך ברמב"ן פ. משמע שהבין ברש"י כגון שידוע שאינו רגיל לילך בהר או בבקעה].

והריטב"א ועוד ראשונים חולקים וסוברים שרק אם ידוע שמתה מחמת אויר או יגיעה וכד'

יכול לטעון שאילו לא היה משנה לא היתה מתה (וכ"נ דעת הרמב"ן פ.). ודעת התוס' והרא"ש

שדוקא כשידוע שאותו היום היה אויר משונה בהרים יותר מבבקעה. וכן לענין הימצאות

נחשים.

והוא הדין בשינוי מהר להר ומבקעה לבקעה, אם ידוע שיש שם חילוק באוירין ובנחשים וכד'

– חייב (תוס'). ואם אין חילוק בין בקעה לבקעה, צדד הרמב"ן שאפילו פירש אל תלך בבקעה

פלוגית אינו שינוי לחייבו במתה כדרכה.

ב. התוס' הסיק, וכן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים, שאפילו למאן דאמר בעלמא תחילתו בפשיעה

וסיפו באונס חייב, ואף באונס שלא בא מחמת הפשיעה – כאן פטור שאין זה תחילתו בפשיעה

[גמורה. ריטב"א] במה ששינה, כי יכול ליוהר ולדקדק יפה שלא תחליק בהר ולא תתחמם

בבקעה. ואין הדבר מוסכם (ע' במובא ברמב"ן ותור"פ).

לדברי רבי יוחנן, רישא דמתניתין חולקת ונוקטת [כרבי מאיר] שכל המשנה מדעת בעל הבית גזלן הוא,

הלכך נתחייב בכל אונסיה, גם אם אינם קשורים לשינוי.

א. לרבי מאיר, גם אם שינה מבקעה לבקעה הוי גזלן, אלא אורחא דמלתא נקט שאדם מקפיד

מבקעה להר (שיטה; תו"ח).

ב. הלכה כחכמים הסוברים שהמשנה אינו כגזלן (רי"ף וש"פ). ואם מתה מחמת אויר או הכישה

נחש, יש פוסקים לחייב, כאוקימתות האמוראים. ובדעת הרמב"ם יש מצדדים לפטור, שנקט

כרבי יוחנן שהעמיד רישא דמתניתין כרבי מאיר, אבל לחכמים לעולם אינו חייב אלא

בהחלקה בהר או הוחמה בבקעה וכד' שאין הפשיעה ניכרת (עפ"י מגיד משנה שכירות ד, א. ויש

מפרשים שאף להרמב"ם חייב כשמתה מחמת אויר או נחש – עסמ"ע שט, א בדעת הרמ"א. וע' מ"מ שם ה"ה

בענין שכר לרכוב עליו איש ורכבה אשה שלא כדין ומת החמור. וצ"ע).

ג. הריטב"א הביא בשם מורו שמדובר כשהתנה בפירוש, אבל אם שכרה סתם ללכת למקום פלוני,

יכול לילך בין בהר בין בבקעה, בארוכה ובקצרה – ועל הבעלים להתנות.

ואילו המאירי פירש משנתנו בסתם, אבל במפרש שלא לילך בדרך פלונית חייב בכל אונסיה.

וגם אם פירש לו הסיבה שאינו רוצה, והסיבה היתה קיימת, חייב אפילו מתה מסיבה אחרת.

ד. באופנים שחייב באונסיה, נחלקו ראשונים האם חייב גם עבור השכירות עד לאותו זמן שנאנסה [ומשלם לפי מה שנהנה ולא כפי מה שקצץ. ריטב"א], או שמא בטלה שכירותו וקציצתו (ריטב"א בשם מורי. וע' קצה"ח שט, א).
ה. מסתבר שהוא הדין בשומר חנם, חייב באופנים האמורים כיון שלא שמר כפי שאמר המפקיד, להוליכה בבקעה ולא בהר וכד' (עפ"י רמב"ן).
ו. שואל ששינה מדעת הבעלים, ומתה מחמת מלאכה – אינו נפטר (עפ"י מאירי קג.).

[השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה, אם נשבר הקנקן (יתד המחרשה הננעץ בקרקע) – פטור. בבקעה וחרש בהר – חייב. לדוש בקטנית ודש בתבואה (והחליקה) – פטור. בתבואה ודש בקטנית – חייב מפני שהקטנית מחלקת (משנה פ.)].

הפועל שפשע בחרישה ועקב כך נשבר הקנקן – חייב. ואם שינה השוכר מבקעה להר – דין הפועל עם השוכר. ואם לא שינה – דין הפועל עם המשכיר (רמב"ם שכירות ד, א).
והתוס' פירשו שמדובר כאן שהפועל שכיר של המשכיר, ולכך הוא פטור, מפני שטוען לא קיבלתי שמירת הקנקן בהר ואילו הייתי חורש בבקעה לא היה נשבר. ומ"מ אינו מפסיד שכרו [גם אם אין לשוכר לשלם למשכיר. רא"ש] כי דעת השוכר שיעשה כמו שירצה בעל השדה (תוס'').

קפט. אלו הלכות הובאו בסוגיא מדברי רבי מאיר הנוגעות לשינוי מדעת הבעלים שלא כדין?

הנותן צמר לצבע לצבעו אדום וצבעו שחור או להפך – רבי מאיר אומר: נותן לו דמי צמרו – צמר שאינו צבוע. סובר שנעשה גולן עליו לשלם כשעת הגזילה. [רבי יהודה חולק וסובר שבעל הצמר משלם לצבע את היציאה או השבח – הפחות שבשניהם].

מגבת פורים לפורים (כלומר לצרכי סעודת פורים, כשגבו מגבת פורים בסתם. ראשונים), ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר. דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר [ורשב"ג (ברי"ף: רבן גמליאל) מיקל].
[וכן הגבאי לא ישנה מגבת פורים לצורך דבר אחר או לעיר אחרת. ואין מדקדקים בדבר (לומר דיים בפחות. ואפילו יש להם מעות הרבה. תורא"ש) אלא לוקחים את העגלים ושוחטים ואוכלים אותם. והמתר יפול לכיס של צדקה].

א. כתבו התוס' (עפ"י ערכין 1: וכ"פ מהרי"ח) שדוקא במגבת פורים אין לשנות, אבל בשאר צדקות מותר לשנות לצדקה אחרת ואפילו משבאו לידי גבאי. ואין הדבר מוסכם (ע' חילוקי דינים ושיטת בערכין 1).

ב. יש מפרשים 'ואין מדקדקין' אחר העני אם לוקח בזה דבר אחר שלא לצורך הסעודה, אלא שמלמדים אותו שלא יקח בהם חלוק אלא יקיים בהם שמחת פורים (עפ"י ראב"ד).
וכתב המאירי (קו). שלא התירו לעני ליקח בהם [פסק כרשב"ג שמיקל] אלא דבר מועט כגון רצועה לסנדלו בכדי שאין סעודתו נפקעת בכך, הא כל שסעודתו נפקעת בכך – אסור.

הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק – לא יקח בו טלית, וכן להפך, מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית. כן אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר [וחכמים חולקים].

מבואר בגמרא שבכל אחד מן הדינים הללו יש טעם נפרד לעצמו; בנותן צמר לצבע ושינה – קנאו הצבע בשינוי מעשה. במגבת פורים – לפי שניתנה על דעת פורים ולא על דעת דבר אחר. ובנותן דינר לעני ליקח בו חלוק – שכל המעביר מדעת בעל הבית נקרא גולן. [ומדין זה הוציא רבי יוחנן שלר"מ השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה – נעשה עליו גולן להתחייב בכל אונסיה כאמור].

כאמור, הלכה כחכמים שהמשנה מדעת בעלים אין נעשה גולן. וכתב הרי"ף שהוא הדין לענין מגבת פורים הלכה כרבן גמליאל שמיקל, כי רבי מאיר הולך לטעמו והרי אין הלכה כדבריו. ופירש הריטב"א (וכן הביא בשם הרמב"ן) שהוא הדין בשאר הדינים האמורים אין הלכה כרבי מאיר, כי אמנם אמרו בגמרא שאין ההלכות תלויות זו בזו בהכרח, אבל לפי האמת שמצינו לרבי מאיר שהמשנה מדעת בעלים גולן הוא, שוב מתפרשות כל ההלכות מטעם זה, כפשטותן.

ולפי זה רשאי העני לשנות מטלית לחלוק, אף לכתחילה (מאירי ועוד. ויל"ע בלשון רבנו יהונתן). ואולם בהגהות מיימוניות (מגילה ב, טז) פסק במעות פורים כרבי מאיר שאין העני רשאי לקנות מהן רצועה לסנדל אא"כ התנה במעמד אנשי העיר [וגרס 'זו דברי ר"מ שאמר משום רבי עקיבא' – והלכה כרע"ק מחברו]. ואילו הרמ"א (תרצד, ב) פסק שהעני רשאי לעשות בו מה שירצה.

דפים עח – עט

קצ. השוכר דבר מחבירו וניזוק הדבר באופן שאינו ראוי למלאכה ככתחילה – מה דין השכירות לענין העמדת דבר אחר תחתיו ולענין תשלום הדמים?

שכר בהמה ומתה או נשברה באונס – חייב המשכיר להעמיד לו בהמה אחרת. ודוקא בכגון ששכר 'חמור' סתם, אבל 'חמור זה', אזי אם יש בדמי הנבלה ליקח חמור כלשהו – יקח וישלים שכירותו (כי שיעבד לו גוף זה). ואם אין בדמיה ליקח ויש בדמיה לשכור חמור אחר – רב אמר: אל ישכור (שאינן מכלים את הקרן של המשכיר) ושמואל אמר: ישכור. אין בנבלה כדי לשכור – פטור מלהעמיד לו חמור אחר.

א. הלכה כשמואל בדינים. ולא אמר שמואל שמכלים הקרן אלא כשאין אפשרות אחרת, כגון שאין בדמיו כדי ליקח (רי"ף ועוד).

והרמב"ם (ה, ב) חילק בין שכירות לרכיבה שלוקחים או שוכרים בדמי הנבלה, ושכירות למשא שאינו עושה כן. ושאר פוסקים תמהו על חילוק זה (וע' סמ"ע שי סק"ט; או"ש שכירות ה, ב). ועוד משמע מדבריו, שאין מכלים הקרן אלא כשיש הפסד מרובה לשוכר, כגון שמת באמצע הדרך, משא"כ קודם שהחזיק בדרך (ע' או"ש).

ב. הרמב"ן פירש מה שאמרו בחמור סתם חייב להעמיד לו אחר, היינו רק אם רוצה שכרו, אבל אם אומר המשכיר איני חפץ בהשכרת אחר ולא יתן שכרי – פטור [והשוכר אינו משלם כלום], כי במה נשתעבד להשכיר חמור אחר.

ואם עשו קנין בשעת השכירות – נתחייב ליתן לו חמור אחר. ואולם נתינת הדמים אינה מהוה קנין בשכירות מטלטלין (רשב"א בשם הראב"ד. וכן כתב המאירי).

ויש אומרים שבמשיכת החמור הראשון נשתעבד כאילו קנו מידו (רשב"א, ריטב"א).

ג. ב'חמור זה' חייב ליתן לו חמור אחר אם יש בדמיו ליקח, ואפילו אמר המשכיר איני חפץ בשכר – שכבר קנה השוכר זכות זו משעת משיכה.